

Wąwolnica 1.) w dok. z r. 1377 *Wanwelnicza*, osada miejska, dawniej miasto, nad rz. Bystrą al. Trypą, pow. nowoaleksandryjski (puławski), gm. Drzewce, par. Wąwolnica. Leży w dolinie rzeki, wśród wyżyny lesistej, poszarpanej licznymi jarami, ciągnącej się od Wisły (w okolicy Kazimierza) ku Lublinowi. Na dnie rzeki występują już pokłady wapienne, podczas gdy przyległe wzgórza są gliniaste. Odl. 28 w. od Lublina, 14 w. na wschód-płd. od Kazimierza nad Wisłą, 8 w. od Nałęczowa (st. dr. żel.), 9 w. od Kurowa. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, urząd gm., 145 dm., 1693 mk. (r. 1883), w tej liczbie 628 żyd. W r. 1827 było 141 dm., 1132 mk.; r. 1857 było 145 dm. (6 mur.), 1426 mk. (404 żydów). Dochody miasta wynosiły w 1857 r. 1160 rs. 69 kop. Podanie miejscowe głosi, jakoby Krakus po wzniesieniu grodu na Wawelu, przybył tu Wisłą i założywszy na wzgórzu obla-

nym wodą gród, nazwał go Wawelnicą. Prawdą jaka się mieści w tej tradycyi jest fakt małopolskiego pochodzenia pierwotnych kolonistów tych stron i wczesnego założenia grodu dla osłony tych odległych kresów państwa piastowskiego. Przy grodzie osadzono w okolicy milicję grodową, której pamiątką są wsi drobnej szlachty i nazwa pobliskiej wsi Strzelce. Wkrótce potem, a może i współcześnie, osadzono w grodzie benedyktynów sprowadzonych z klasztoru Świętokrzyżkiego. Przy grodzie założyli oni kościółek p. w. św. Maryi Magdaleny. Żyzna dolina rzeczki Bystrej zaludniła się zapewne dość szybko a przy grodzie powstało targowisko, które za Kazimierza W. otrzymuje prawo miejskie. Już w dok. r. 1377 wydanym dla mieszczan lubelskich, czytamy: „ex utraque parte vie que ducit in civitatem Wanwelnicza“ (Kod. Małop., III, 312). W połowie XV w. miasto posiada oddzielny kościół par. murowany, p.

w. św. Wojciecha, pod zarządem klasztoru św. Krzyża („monasterio incorporatam“). Miasto jest królewskim. Dziesięcinę z łąnów mieszczan, wartości do 20 grzyw., pobiera proboszcz w Wąwolnicy, mający też swe grunta i łąki. Przedmieście, także królewskie, posiadało 75 łąnów, dających dziesięcinę „praeposito monasterii in Wanwelnicza“, wartości do 50 grzyw. Na przedmieściu tym stoi kościół parafialny, p. w. św. Maryi Magdaleny, macierzysty (matrix) względem kościoła w mieście (Długosz, L. B., II, 568). W obrębie parafii było 17 wsi zamieszkanych przez szlachtę małopolską przeważnie (Okszyce, Szreniawici, Jastrzębozyki, Rawici, Prusowie itp.). Ze wsi tych dziesięcina szła najczęściej dla klasztoru Świętokrzyżskiego. Wysoka wartość dziesięciny świadczy o zamożności mieszkańców. Zdaje się jednak, że rozwój Kazimierza i Lublina przyczyni się do

stopniowego upadku W. Przytem za Kazimierza Jagiellończyka W. z wsiami należącymi do grodu oddaną zostaje drogą zastawu w ręce prywatne. W połowie XVI w. pożar niszczy całą osadę. Według reg. pobor. z r. 1569 miasto nie dało wcale szosu. W r. 1569 król polecił Janowi Firlejowi, dzierżawcy starostwa, odbudowanie miasta na innem miejscu i uwolnił mieszkańców na lat 6 od podatków, ceł. Mimo to miasto się już nie podniosło zapewne. W r. 1676 pogłównie płaci Gałęzowski od 79 mieszczan. Około r. 1860 przechowywało się w archiwum miejskiem 36 sztuk oryginalnych przywilejów i potwierdzeń, poczynając od r. 1374. Z dawniejszego kościoła św. Maryi Magdaleny pozostały tylko ruiny. Istniał on do r. 1849. Kościół par., p. w. św. Wojciecha, z kamienia wzniesiony, zatracił cechy pierwotne wskutek przerobień.

Znajduje się w nim obraz Narodzenia M. Boskiej, pochodzący z dawniejszego kościoła. Benedyktyni posiadali prawo patronatu do 1819 r. Z dawnego ratusza pozostały tylko ślady fundamentów i szczątki piwnic. W magistracie tutejszym (a około r. 1880 w urzędzie gminnym) przechowywały się dwie stare pieczęcie, z których jedna miała napis: „S. civitatis de Kunigisberg“ a druga „S. oppidi Vavelnicensis“. W. par., dek. nowoaleksandryjski (dawniej kazimierski), 5594 dusz. W. włączona została do gminy Drzewce (ob. *Drzewca*), która od r. 1880 otrzymała nazwę: Wąwolnica, lecz ostatnie spisy urzęd. podają tę gminę p. n. Drzewce. Należy ona do sądu gm. okr. V w Celejowie, urząd gminny w Wąwolnicy, st. poczt. w Kurowie. Gmina ma 13760 mr. obszaru i 5639 mk. (5 prawosł. i 851 żyd.). W gm. istnieje: gorzelnia, kopalnia kamienia wapiennego, cegielnia, tartak, olejarnia, dwa młyny. W

skład gm. wchodzą: os. Wąwolnica i wsi: Buchałowice, Drzewce, Łopatki, Bronice, Chruszczew, Cynków, Czesławice, Charz, Strzelce, Sadurki, Nałęczów, Bochothnica Kościelna, Antopol, Piotrowice Małe. Wąwolnickie starostwo niegrodowe, w wojew. lubelskiem, pow. urzędowskim, podług lustracyi z r. 1764, składało się z miasta Wąwolnicy i z wsi: Charz, Mareczki, Bartłomiejowice i Zawada. W r. 1771 posiadał je Stanisław Małachowski, wraz z żoną Maryą z Potockich, którzy opłacali kwarty złp. 1687 gr. 21, a hyberny złp. 441 gr. 17. Przez pewien czas posiadała je też królowa Bona.